

NEMIS TILINI O'RGANISHDA OG'ZAKI NUTQNI O'STIRISH MUAMMOLARI

Askarova Shahnoza Ismailovna

f.f.f.d., PhD Farg'ona davlat universiteti

Abduqodirova Sevaraxon Turg'un qizi

Lingvistika (nemis tili) 2 kurs magistranti

Annotatsiya: *Chet tilini o'qitishdan maqsad - olingan bilimlarni o'z kasbiga nisbatan qo'llash qobiliyatidir. Ideal holda, xalqaro mutaxassis xorijiy tillarda gazeta maqolalari va jurnallarini o'qishi, xalqaro konferentsiyalarda ishtirok etishi, taqdimotlar qilish, savollarga javob berish, professional muhokamalar o'tkazish va muzokaralarda ishtirok etishi mumkin bo'ladi.*

Kalit so'zlar: *Nemis tili, nutq o'stirish, jamiyat, o'qituvchi.*

Birinchi tilni (ingliz tilini) o'rganishga kelsak, bu maqsadga erishish mumkin, chunki o'quvchilar maktabda olgan bilimlarini yaxshilashda davom etadilar. Biroq, nolingvistik universitetda, xususan, xalqaro munosabatlar fakultetida ikkinchi tilni o'rganish uchun o'quv soatlari etarli emas. Shuni ta'kidlash kerakki, til noldan o'rganiladi va an'anaviy o'qitish metodikasi ko'pincha nemis tilida chet tilidagi muloqotni o'zlashtirishga intilayotgan talabalar uchun muammolarni keltirib chiqaradi. Xalqaro munosabatlar fakultetida nemis tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish amaliyoti shuni ko'rsatadiki, talabalar ko'plab grammatik hodisalardan foydalanishda juda ko'p xatolarga yo'l qo'yadilar, bu esa nemis tilining grammatik shakllarini o'zlashtirishda haqiqiy qiyinchiliklardan dalolat beradi. Xatolar nutqda leksik birliklarning noto'g'ri qo'llanilishi bilan ham bog'liq. Aynan grammatik va leksik ko'nikma va malakalarning shakllanmaganligi kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishda jiddiy to'siqdir.

Bizning tajribamizga ko'ra, nemis tilini ikkinchi til sifatida birinchi ingliz tili bilan o'rganishda o'quv jarayonini faollashtirish quyidagi yo'nalishlarda mumkin. Birinchidan, ona va birinchi chet tilini o'rganishda to'plangan tajriba ikkinchi chet tilini o'rganishga sezilarli ta'sir qiladi. Bu, birinchi navbatda, ikkinchi tilni o'zlashtirish jarayoni ona tilining til tizimi va birinchi chet tili bilan o'zaro aloqada bo'lishi bilan bog'liq. Ma'lumki, bu o'zaro ta'sir ikkinchi chet tilini o'rganish jarayonini osonlashtirishi va murakkablashtirishi mumkin.

O'quvchilarga maktabdan yoki uylaridan ma'lum bir joygacha bo'lgan yo'lini tasvirlash topshirig'i beriladi. O'quvchi bir necha kun davomida "obyekt"ni mustaqil kuzatadilar va uni og'zaki tasviriab beradilar. Sinchkovlik, ziyraklik, kuzatuvchanlik, atrof-muhitga diqqat-e'tibor talab etiladigan bu o'yin vositasida Vatanni sevish, tabiatga muhabbat, chor-atrofga e'tiborli bo'lish hislarini tarbiyalash mumkin. Bundan tashqari, mazkrn- o'yinlardan foydalanganda o'quvchilaming nutqi rivojlanadi, lug'at boyligi yanada ortadi, mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi. Yuqorida keltirilgan ta'limiy o'yinlar o'quvchilaming darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarii tashkil etishga xizmat qiladi.

Jamiyatimizni erkinlashtirish g'oyasi bevosita ta'lim jarayonida o'z ifodasini topib, uni yangidan tashkil qilish va mazmunini o'zgartirish, yanada insonparvarlashtirish, ijtimoiylashtirish va demokratlashtirish asosida ta'minlanadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Havas qilsa arziydigan ulug' ajdodlarimiz bor. Havas qilsa amydigan beqiyos boyliklarimiz bor. Va men ishonaman, nasib etsa, havas qilsa arziydigan buyuk kelajagimiz, buyuk adabiyotimiz va san'atimiz ham albatta bo'ladi".

Yangi zamonaviy texnologiyalarga asoslanib tuzilgan, ta'limning jahon andozalariga mos keladigan dastur va darsliklar yaratish - davr talabi. Hozirgi o'zbek adabiy tili qurilishining ilmiy talqinlari ham lug'aviy-grammatik munosabatlar tizimi, o'quvchi va o'qituvchi munosabatlari tizimi ham yangilandi va rivojlantirildi. Ona tilining yangilangan yo'nalishidan asosiy maqsad o'quvchilarning o'z ona tilida fikrini to'g'ri, aniq, ravon va go'zal ifodalay olish ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. So'zlarni to'g'ri tanlash, nutqni tinglovchiga qulay tarzda yetkaza olish insoniy madaniyatning eng asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun har bir so'z, birikma va gapni barcha qirralari bilan to'g'ri, o'rinli ishlata olishni o'rgatish, o'z nutqiga nisbatan ehtiyotkorlik tuyg'usini shakllantirish ona tili darslarining asosiy vazifasi sanaladi.

Ma'lumki, til jamiyat a'zolari o'rtasida aloqa - aralashuv vositasi, insonning fikrlash va fikr mahsulini og'zaki hamda yozma ravishda berishi, o'z ichki kechinmalarini bayon qilish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Hazrat Alisher Navoiy til kishilarning o'zaro aloqa vositasi sifatida jamiyat taraqqiyotida katta o'rin egallashini, u insonni hayvondan ajratuvchi asosiy belgilardan biri ekanligini alohida ta'kidlab, bunday yozgan edi:

So 'zdirki, nishon berur o'likka jondin,

So'zdirki, berur xabar jonga jonondin.

Insonni so 'z ayladi judo hayvondin,

Bilki guhari sharifroq yo 'q ondin.

O'zbek tilini o'qitishdan maqsad tilning jamiyat a'zolari o'rtasida bajaradigan ana shu vazifasi - o'quvchilarni fikr bayon qilish faoliyatiga tayyorlash vazifasidan kelib chiqadi. Chunki kishilar o'z faoliyatlarining barcha sohalarida bir-birlari bilan faol munosabatda bo'ladilar. Ular doimo o'zlarini o'rab olgan moddiy borliqdagi narsa-buyumlar va voqea-hodisalar to'g'risida fikr yuritadilar va o'z fikrlarini bir-birlariga ma'lum qiladilar. Nutq-kishi faoliyatining turi, til vositalari (so'z, so'z birikmasi, gap) asosida tafakkurni ishga solishdir. Nutq o'zaro aloqa va xabar, o'z fikrini his-hayajon bilan ifodalash va boshqalarga ta'sir etish vazifasini bajaradi. Yaxshi rivojlangan nutq jamiyatda kishi faoliyatining muhim vositalaridan biri sifatida xizmat qiladi. O'quvchi uchun esa nutq maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olish quolidir.

Nutq o'stirish nima? Agar o'quvchi va uning tilidan bajargan ishlari ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda tilni har tomonlama faol amaliy o'zlashtirish tushuniladi. Agar o'qituvchi ko'zda tutilsa, nutq o'stirish deganda, o'quvchilarning tilning talaffuzi, lug'ati, sintaktik qurilishi va bog'lanishli nutqni faol egallashlariga yordam beradigan metod va usullarni qo'llash tushuniladi.

Nutq o'stirishda uch yo'nalish aniq ajratiladi: 1) so'z ustida ishlash; 2) so'z birikmasi va gap ustida ishlash; 3) bog'lanishli nutq ustida ishlash.

Ko'rsatilgan uch yo'nalish parallel olib boriladi: lug'at ishi gap uchun material beradi; so'z, so'z birikmasi va gap ustida ishlash bog'lanishli nutqqa tayyorlaydi. O'z navbatida bog'lanishli nutq hikoya va insho lug'atini boyitish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Yozma nutqni rivojlantirish og'zaki nutqqa qaraganda ancha murakkab jarayon sanaladi. Chunki u

o'quvchilardan grammatik va mazmun jihatidan to'g'ri jumla qurishni, har bir so'zni o'z o'rnida to'g'ri qo'llashni, fikrni ixcham, izchil, ifodali, uslub jihatidan sodda va ravon ifodalashni, bayon qilingan fikrlar sosida xulosalar chiqarishni talab etadi. Bu nutqning murakkab tabiati yana shundaki, u imlo, tinish belgilari va uslub bilan bog'liq. So'zni to'g'ri yozish, tinish belgilarini o'rinli qo'llash, fikrni uslub talabiga muvofiq bayon qilish o'quvchidan katta mas'uliyatni talab etadi. Shu sababli nutqning bu turi ancha sekin va murakkab kechadi. Yozma nutqning o'ziga xos xususiyatlaridan yana biri uni tekshirish, tuzatish, takomillashtirish mumkinligidir. Bu jihatdan u og'zaki nutqqa qaraganda ancha qulay imkoniyatlarga ega. O'quvchi yozma nutqdagi xato va kamchiliklar ustida ishlaydi, ularni bartaraf etadi, keyingi ishlarida bu xato va kamchiliklarga yo'l qo'ymaslikka intiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Muhiddinov. O'quv jarayonida nutq faoliyati
2. A.G'ulomov, B.Qobilova. Nutq o'stirish mashg'ulotlari
3. T.Yo'ldoshev. Til o'rganishning asosi
4. Abdurahmanova, J. (2020). The policy of tolerance in Uzbekistan (in the case of Greeks). *International Journal on Integrated Education*, 2(2), 212-214.
5. Ayatov, R., & Sherov, D. (2020). Improving the Conversational Process in Foreign Language Teaching. *International Engineering Journal For Research & Development*, 5(1), 32-37.
6. Ш. И. Аскарова. Методика преодоления языковой интерференции в немецкой речи студентов- узбеков. *Gospodarka i Innowacje*. 2022/6/25. Том 24. -С. 890-895.
7. Ш. И. Аскарова. К вопросу грамматической интерференции при узбекско-русско и узбекско-немецком билингвизме. 2022/4/10. Архив научных исследований. Том 2.Номер 1.
8. Sh. I. Asqarova. **TERMINOLOGY OF THE DIRECTION OF LANGUAGE CONTACTS IN MODERN LINGUISTICS**. 2020. Том 2. № 2 *Scientific Bulletin of Namangan State University*. - С. 234-239.